


Georg Kühlewind Alapítvány

Ötvenkilencedik hírlevél

Alapítványunk 59. hírlevelében előjáróban közzé tesszük az Akanthos Akadémia plakátját arról a konferenciáról, amelyet 2020. március 27-e és 29-e között rendeznek Stuttgartban. A teljes programról, a részvétel költségeiről a plakát alatti mondatra kattintva kaphatnak tájékoztatást. Hírlevelünk további részében Ungár István két írását olvashatják.

Fenyő Ervin




AKANTHOS AKADEMIE
FÜR ANTHROPOSOPHISCHE FORSCHUNG
UND ENTWICKLUNG E.V.

Freitag 27. März bis Sonntag 29. März 2020

**Die Wahrheit tun -
der Meditationsimpuls im Werk von
Georg Kühlewind (1924-2006)**

Wochenendtagung zum Gedenken an Georg Kühlewind

Rudi Ballreich/ Stuttgart, Laszlo Böszörményi/ Klagenfurt,
Andreas Neider/ Stuttgart, István Székely/ Budapest,
Salvatore Lavecchia/ Udine und Wolfgang Tomaschitz/ Wien



Rudolf Steiner-Haus Stuttgart
Zur Uhlandshöhe 10, 70188 Stuttgart

Information und Anmeldung unter www.kuehlewindtagung2020.de
Auskunft unter: aneider@gmx.de, Tel. 07157 523 577

[A teljes programot és jelentkezési lapot ide kattintva lehet elolvasni](#)

Ungár István

A legenda

Egy sikeres, elismert, a legmagasabb körökben mozgó tehetséges és nagytudású zeneszerző, aki büszke elért eredményeire, egyszer csak rátalál egy ifjú muzsikusra, akinek egymás után született páratlan remekművei beárnyékolják egész alkotói tevékenységét. A tekintélyes komponistát rádöbbeníti saját középszerűségére, és a felismerés szinte elviselhetetlen a számára. Éppen kiemelkedő tehetségének köszönhetően egyedül ő érzékeli azonnal azt a mérhetetlen magasságot, ahol a fiatal muzsikusz jár, és ahova önmaga sohasem fog eljutni. A nagy tiszteletnek örvendő zeneszerző alól kicsúszik a talaj, eddigi biztonságérzete szertefoszlik. A döbbsent csodálat mellett gyűlöletet érez az újonnan felbukkanó, utolérhetetlen zseni iránt, aki a legnagyobb természetességgel ontja magából a kikezdhetsen szépségű zenék sorát.

Meggyűlöli Istent is, mert csalódott benne, úgy érzi, hogy becsapta. Fogadalmához híven Istennek tetsző szerzetesi életet élt, hogy ő hirdethesse a dicséretét. Ám a Mindenható annak a másíknak – aki életvitelét tekintve erre érdemtelen – adományozta az égiek hangjának földi tolmácsolását. Azt a másíkat választotta követként, őt szereti, őrá bízta, hogy a menny és a föld között közvetítője legyen: AMADEUS, akit mostantól halálos ellenségnek tekint.

Igen, Mozart és Salieri kapcsolatáról szólnak a hiedelmek és legendák, melyeknek igazi valóságalapja nincs, de az utókor egy részét máig izgalomban tartják. Kérdéseket vetnek fel, amelyekre sehogy sem találnak választ.

A tizennyolcadik századbeli Bécsben az ünnepekt udvari karnagy és komponista Salieri felfedezi az udvarba került Mozartban azt a géniuszt, akit megközelíteni sem fog soha. Ahelyett, hogy támogatná, gyarló, irigy féltékenységében mindent elkövet, hogy tönkre tegye. Ez a legenda! Az, hogy az elképzelt Salieri lelkében milyen belső háború dúlt a fiatal zeneóriás felismerése révén, aki a saját művészetét megszegyenítő tehetségű, nem evilági bölcsességgel megáldott muzsikával lepte meg nap mint nap, hogy milyen megbékélhetetlen harag mérgezte az egész világgal, sőt a felsőbb hatalmakkal szemben is, megragadta Puskin, Peter Shaffer, utóbbi népszerű drámája nyomán készült film alkotójának, Milos Forman-nak a fantáziáját. A több Oscar-díjas, világhírű *Amadeus* című filmalkotás tömegeket hódított meg. Az pedig, hogy ez a művészi és egyúttal emberi dilemma miért éppen Mozart alakjához kötődik, úgy vélem, nem szorul magyarázatra. A fent nevezett hírességek is keresték annak a titoknak a nyitját, mely immár több mint két évszázada – hiszem, hogy az emberi élet határáig – feltörhetetlen marad.

Salieri tragédiája az, hogy miközben megkönnyezi a *Figaro házassága* záró fináléjának megindító, varázslatos áhítatát, az összekuszált történések gyors egymásutánja után, miközben gyönyörűség és élvezet tölti el a klarinétkvintett líráját és ellenállhatatlan humorát, pajkosságát hallgatva, éppen ezek hatása alatt gondol önnön jelentéktelenségére, és ez az örületbe kergeti majd. Mozart tragédiája pedig az, hogy csupán egyetlen ember érti teljes mélységben alkotásait,

de az ennek okán ellene fordul, amit gyermekien tiszta naivitásában, valamint újabb és újabb muzsikák kikívánczolásának lázában talán észre sem vesz.

Az az igazság, hogy ha találkozunk Mozart zenei világával, ez a mendemonda Salierivel kapcsolatban teljességgel eltölpül.

A K 482-es *Esz-dúr zongoraverseny* második, c-moll tételének coda-ja szomorú, szívszorító búcsúzással indul a fúvós hangszereken, amelyet azután a szólista is átvesz. Néhány ütemmel később lélegzetelállító pillanatok következnek. A záró motívum tonikára érkezése moll helyett a zongora basszus-szólamában éteri, álomszerű C-dúr hármassal résnyire felnyitja – azaz felnyitják ezek az elbűvölő harmóniak – a menny kapuját, és ezáltal beleshetünk az angyalok országába. Majd visszazuhanunk a sötét, komor c-moll fájalmába, de mintegy vigasztalásul még egyszer bekukucskálhatunk az égi birodalomba, még hozzá a szerző szeretetteljes simogatásától kísérve. Ezt adja feloldozó útravalónak a c-moll befejezéshez Mozart. A tétel így ér véget, de Mozart nem igazán hagy időt a felocsúdáásra, azon nyomban kezdetét veszi a harmadik tétel könnyed, lágy, derűsen kedves és magával ragadó rondótémája a zongoraszóval, majd a zenekarban is.

A lelkünk mélyén szinte észrevétlenül, boldogan szárnyalunk együtt vele. Csak a teljes versenymű után térhetünk magunkhoz, hogy felfoghassuk azt az élményt, hogy az előző tétel vége felé hol is jártunk. Vagy ott van például a K 467-es *C-dúr zongoraverseny* F-dúr lassú tételének végtelenje. Lélekemelő, amint eltávolodik a mindennapok szürkeségétől, egy másik dimenzióba helyez, gyógyír gyanánt enyhíti az élettől elszenvedett sebeket.

S ha már a végtelen, Nápolyban, a szelíden hullámzó tenger partján (hegedük tizenhatod mozgású láncolata) a békét, nyugalmat árasztó csendben két, a szerelemtől nyugtalan hölgy (Fiordiligi és Dorabella) int búcsút egy távolodó hajónak, mellyel harcra induló kedveseik kelnek útra. Velük együtt a vízparton áll egy nagyon is józan úr (Don Alonso), aki a *Cosi fan tutte* című briliáns vígoperában a cselekmény szálait mozgatja. A szerelmeseiket búcsúztató testvérpár mit sem sejt arról, hogy ez az ember állít csapdát részükre. A lassan tovatűnő hajó egy életre szóló kaland kezdete. Közösen merengnek el, s néznek a messzeségbe. A hullámok egyé moszák egymástól fényévnyi távolságra lévő gondolataikat. Mindhárman egyfajta hipnózisba esnek ennek a páratlan szépségű, megható E-dúr tercettnek a során. Rólunk már nem is beszélve!

Ezek a zenei csodák: a *Don Giovanni*, az oboás kvartett, a *Jupiter szimfónia*, a *C-moll mise* és társaik nem rivalizálhatnak sem Salieri, sem más szerzők műveivel. Elképzelhető, hogy csak az utókor tévelygése ez a sehova sem vezető, felesleges méricskélés. Ha van alapja a legendának, úgy Salieri féltékenysége nagyon is érthető emberi megnyilvánulás. A szerelemben és a művészetben nincs önzetlenség.

Ám ez a kissé mesészerű história számomra mindenekelőtt abban hibádzik, hogy ha Salierit elkönyveli középszerűnek, akkor az az én fogalmam szerint azt jelentené, hogy nem lát túl önmagán. Ám akkor hogyan láthatta meg egyedülként az első pillanattól Mozartban a kiválasztott muzsikus-nagyságot? Én úgy gondolom, hogy Salieri korántsem volt középszerű zeneszerző, de Mozart nem mérce. Az Salieri áldása és átka, hogy a közvetlen közelébe került.

Ha más korban él, zeneköltői sorsa bizonyára könnyebb lett volna. Hírnevét nyilván növelte a legenda, bár e nélkül is beírta magát a zenetörténetbe. Beethoven és Schubert mestere, megbecsült zenetanára volt. De Mozartnak nem lehetett versenytársa se ő, se más. Ez azonban senkit nem alacsonyít le, hiszen a tényleges legenda végül is Wolfgang Amadeus Mozart. Legenda, amelyet nem nyel el a múlt homálya, és amelynek nem szab határt a jövő, mert időtlen, mert örök. Amennyiben felbukkanna bárki, aki Mozart életművéről racionális, észszerű, tárgyilagos eszme-futtatásra lenne képes, egy új időszámítás venné kezdetét – nem szeretném megélni –, amelyben ő lenne a művészet halálának hírnöke.

*

„Álommúzeum”

Megkésett vitairat

„Varga Bálint András: Amikor megkérdeztem Elisabeth Schwarzkopftól, hogy mi a véleménye a mai zenéről, egy felkiáltás volt a válasz: »Jaj, ne kérdezzen a modern zenéről!« Hasonló értelemben nyilatkoztak mások is, például Renata Scotto vagy Nikolai Gedda. Ha ilyen kiváló muzsikusok elutasítják a mai zenét, valami nincs egészen rendben. [...]

Pierre Boulez: [...] Az ön által felhozott példák igen jellemzőek, tudniillik mindegyik nézet énekestől származik, és az énekesek konzervatív világban élnek. Vagy az opera világában, amely már a történelemé, a múlté, vagy a *Lied* világában, amelyre ugyanez érvényes. A *Wozzeck* után írt operák közül egyik sem jelentős, a *Lied* pedig teljesen halott. [...]

A konzervatív zenei ízlésű emberek a múltban élnek, mert nincs, ami táplálja őket, egyfajta álommúzeum lakói, nem vesznek részt a mai életben, csak annyiban, hogy esetleg lökhajtásos repülőgépen utaznak.

Varga Bálint András: Akkor miért vezényel például Mozartot? Vagy Debussyt?

Pierre Boulez: Igen, nagyon szeretem Mozartot és Debussyt, de ők is a múzeumhoz tartoznak. Én nem akarom lerombolni a múzeumokat, de nem kívánom egész életemet ott tölteni. Ellátogatok oda egy félórara, és azzal elég is. Az ember rendelkezésére áll egy nagy történelmi táj, és ha akarja, ellátogathat a táj egyes vidékeire.”

Elborzadva olvastam a hatvanas években Varga Bálint András *Zeneszerekkel zenéről* című könyvében a világnagyságú zeneszerző és karmester Pierre Boulezzel készült interjújának részleteit. Ebben a gyűjteményben világhírű előadóművészek és zeneszerzők vallanak a kortárs muzsikához fűződő kapcsolatukról. Akkoriban magamban megütközve tiltakoztam: Mozart és Debussy (?!), ők nem tartozhatnak semmiféle múzeumhoz, hiszen őrájuk nem emlékezni kell, hanem nap mint nap töltekezni belőlük. Hosszú a sora azoknak a zeneköltőknek, akik megszépítik mindennapjainkat, erőt adnak, biztatást és ígéretet hoznak Palestrinától, Bachtól, Beethoventól, Schuberttől, Chopin-en, Verdin és Muszorgszkijon át Sztravinszkijig, Bartókig. Velünk élnek, nem zárhatóak el előlünk egy múzeumi tárló mélyén, amelyhez olykor elzarándokolunk és megnézzük, hogy ott vannak-e még, miként Mozart és Debussy sem.

Ami a történelmi táj látogatását illeti, ha valaki lefényképezi a budapesti V. kerületben a Kossuth tér 1-es számú épületét (Parlament), majd a XIII. kerületi Párkány utca 12-es számú panelt (itt lakom), és azt írnia oda: egy budapesti ház – igaz lenne, pedig nem igazán hasonlítanak egymásra, de ellátogattunk Budapestre körülnézni. Mondjuk, a 18. században születhettek olyan zenedarabok, amelyeknek nem a múzeumban, hanem a szemétkosárban van

a helyük. Másokat érdemes múzeumi vitrinben őrizni, sőt némelyeket akár olykor ki is lehetne onnan emelni, rácsodálkozni, majd gondosan visszarakni, hogy máskor is hozzáférhetőek legyenek.

De ugyanakkor élt érett komponistaként Johann Sebastian Bach is ebben a században, és komponálta oratóriumait, kantátáit, passióit, versenyműveit, partitáit. A század második fele a mindössze 35 évet megélt Wolfgang Amadeus Mozarté operáival, zongoraversenyeivel, kamara alkotásaival, szimfóniáival, a *Requiem*mel és a többi kikezdehetetlen és múlhatatlan muzsikáival. Az ő zenéik nem egy történelmi táj részei, nem a 18. századhoz tartoznak, besorolhatatlanok, mert az örökkévalóság végtelenje eltulajdonította azokat.

Ki az ördögöt érdekeli, hogy melyik dátumhoz kötődik a *Szívfájdalom* című madrigál, a *Brandenburgi hat versenymű*, a *Fidelio*, a *Pisztráng ötös*, a *g-moll ballada*, az *Aida*, az *Egy kiállítás képei* zongorasorozat, a *Petruska*, a *Cantata profana*?! És a *Don Giovanni* vagy *A tenger*?!

Nem találhatóak meg valamilyen időrendi térképen, mert időtlenek.

Azt hiszem, Boulez nem hitt a századokon átnyúló zeneóriásokban. Pedig mekkora alázattal, micsoda átszellemültséggel és persze zsenialitással vezényelte azokat! Netán ilyenkor megfélemezett saját szemléletéről, mert elvarázsolta őt a legfőbb varázsló, maga a zene.

Vannak szép számmal olyan műalkotások, amelyek, ha évszázadokkal ezelőtt is születtek, nem olvadnak be sem időben, sem térben a múltba, helyet követelnek a jelenben és a jövőben egyaránt. Az ilyen értelmű zenei csodák szerelmeseit konzervatívnak bélyegezni, úgy hiszem, igazságtalan, így Pierre Boulez ilyen irányú megnyilvánulása – a legőszintébb tisztelet mellett – téves.

Azt azonban nagyon is elfogadhatónak tartom, hogy azok, akik hasznélvezői a kényelmes repülőútnak, majd megbotránkoznak azon, hogy a képtárban nem csak reneszánsz vagy barokk aktok, portrék és tájképek köszönnek rájuk, hamis ízléssel rendelkeznek. Azt is mondhatnánk, hogy sznobok. Ez így van a zenével is. Lehetnek azonban olyanok – a legnagyobb művészek között is –, akik csak azért zárkóznak el a mai, kortárs zenétől, mert még nem ismerik és e miatt félnek tőle.

Aki igazán elmélyült egy Schubert-dal vagy egy Verdi-ária szépségében, igenis jó úton jár, hogy a komoly értékekre a későbbi korszakokból is nyitottá váljék és felismerje azokat. Azok a beláthatatlan zenei magaslatok, melyek túllépnek a múzeum falain, rácáfolnak arra, hogy éles határvonalat húzzunk régi és új zene közé.

Boulez lényegében kizárta a régebbi korok zenéi iránti rajongás és a ma alkotásaira, kompozícióira való fogékonyság összhangjának lehetőségét. Abba az álommúzeumba egy fél órára látogatna el. Fél órára?! Ahová Mozart és Debussy is besoroltatik?!

Amúgy mikortól régi, és mikortól számít újnak a zene?

Írtak modernebb zongoraművet a *Hammerklavier szonátánál*? Komponáltak merészebb zenei freskót, mint Bach *Máté passiójának* háromkórusos nyitókórusa? Az eszköztár alkalmazkodhat, megújulva az idő előrehaladtához a tartalom változatlan marad. A művészet, köztük a zene, az emberhez szól, akinek érzelmei: szeretet, gyűlölet, bölcsesség, bosszú, öröm és bánat, jószág, gonoszság, szerelem, féltékenység, boldogság és boldogtalanság., derű és szomorúság, mit sem változtak az elmúlt évszázadok óta.

Ezek jelentik az ember lényegét.

Azok a műalkotások, amelyek megérintették bármelyiket is, és ha kell, jobb irányba terelték, soha nem lesznek, nem lehetnek elavultak.

És a gyász?

Sirattak és fognak siratni szebben, igazabban, mint a könnyes sóhajokkal kísért himnikus ének Mozart, illetve a bel canto költészet szólistákról az egész kórusra áterjedő, szívszorítóan gyönyörű dallam Verdi *Requiemjének Lacrymosa* tételében? Felülmúlhatatlanok. Ahhoz, hogy korunkban is tudjunk szépen siratni, múzeumba kéne szorítani ezeket a páratlan értékű halotti miséket?! Az elmúlás misztériumáról pontosan annyit tudunk, mint ezer évvel ezelőtt. Vagyis semmit!

Félelmünket a felfoghatatlanról Schubert *Der Wegweiser* (Az útjelző) című dalának vészterhes orgonapontjai, Kodály Zoltán *Az öregek* című kórusdarabjának „jóságos”, de egyben „rettenetes kéz” kísérteties víziója az idők végezetéig korszerű marad. Ugyanakkor, mint minden valódi remekmű, kaput nyit a jövő zenei megfogalmazásai előtt is. Az, hogy azokból mi marad az „álommúzeumban” és mi nem tűri meg az üveglapok mögé bújtatást: „a jövő zenéje”. Boulez – fájdalom – már átlépte a legnagyobb titok kapuját, és ki tudja, hátha a túlparton megleli a harmóniát a rég- és közelmúlt szellemiségében. Létrejöhet az a mennyei béke, amelyben a Haydn-szimfóniák és Wagner zenedrámái elválaszthatatlan szövetségesei lesznek a jövő – az álommúzeumból kiemelkedő – muzsikáinak a halhatatlanságban. Nem titkolható, hogy a múzeumból kikíváncozott zeneművek sem egyforma súlyúak. Azt, hogy hol van az a mérleg, amelyen ez lemérhető, nem tudom, de ez a vitathatatlan különbség létezik a múzeumon kívül is. Gyávaság lenne nem tudomást venni róla.

Itt van például Rossini *A sevillai borbély* című vígoperája. Igazán nem nevezhető őskövületnek. Rossini káprázatos humorral átszőtt, szenzációs remeke messze nem jár olyan mélységekben – igaz, nem is célja –, mint Mozart azonos tőről fakadt, ugyanezen műfajú alkotása (Beaumarchais szatirikus színműve), a *Figaro házassága*, amely jóval korábbi. De ez nem egy matematikai egyenlet. Súlyosan hibás megközelítés lenne úgy hallgatni *A sevillai borbélyt*, hogy no jó, de hol van ez Mozarttól?! Tönkre tenné azt az élvezetet, amit Rossini zenéje nyújt.

Figaro belépőjének briliáns mókája, a tettetett részeg katona (Lindoro – Almoviva gróf) zenekari katonaindulót imitáló karikatúrája, a Basilio által énekelt legendás rágalomária – amely a szerzőre oly jellemző, ezúttal a szöveghez is igazodó – mannheimi cressendo által csúcsosodik ki –: „olyat robban, mint az ágyú” –, nem utolsó sorban a remekbe szabott nyitány

igazi géniusról árulkodik. Ám egyszer sem áll meg a levegő, ahogyan a Mozart operában megneimesül a csend a Grófné *Esz-dúr cavatinája*, a *C-dúr ária* lírai első szakaszának végigsírt panasza, a *B-dúr levélkettős* bensősége, Susanne *Rózsáriájának* (F-dúr) megilletődött, meghatott boldogsága alatt. Nem szólva arról a meghitt, könnyes „szentélyről”, amely a Gróf korábbi csapodárságának és lelepleződésének, a Grófné szerelmes, felemelő megbocsátásának, a nászvendégek himnikus, magasztos áhítatának páratlanul gyönyörű költészete a záró fináléban. Ez más! Alig merem kimondani, így inkább leírom: ez több!

De nem *A sevillai borbélyt* kell lebecsülni, hanem a *Figaro házasságához* kell felnőni! Például ahhoz a szívmengető családi idillhez, amelyet egy vérbeli komédiába csempészett Mozart az *F-dúr hatosban*. Az összehasonlítás kóros. A két vígoperát saját helyükön kell szeretni. És megérteni.

Valahányszor a zene hatására bepárásodik a szemünk, jobbak, bölcsőbbek leszünk egy kissé.

Persze különbség másutt is fellelhető.

Sokakat ihletett meg mások mellett a *Máté evangélium*, és készültek jelentős *Máté passiók*. De aligha van olyan zenerajongó, aki elvitatná, hogy Bach *Máté passiójában* a tehetetlenül bűnbánó Péter sírva fakadását idéző hegedűszólós h-moll altária a zeneirodalom egyik koronája. Lényegében megközelíthetetlen. Létezik egy, a szubjektív ízlésen túlmutató értékrend, amely kiszűri a nem maradandó alkotásokat, s amelyet részben a múltó idő és valami megfoghatatlan ítélet irányít. Ezek az élet megmagyarázhatatlan csodái, amelyet el kell fogadnunk, mielőtt még idelent lejár a határozatlan időre szóló tartózkodási engedélyünk.

Ungár István